

Αναδίπλωση πρωτεϊνών : Υπολογιστικές προσεγγίσεις

Το πρόβλημα της αναδίπλωσης των πρωτεϊνών

Με μοναδικό δεδομένο την πρωτοταγή αλληλουχία μιας πρωτεΐνης πως μπορούμε να προσδιορίσουμε την τρισδιάστατη δομή της ;

Ισοδύναμα : πως η αλληλουχία μιας πρωτεΐνης καθορίζει την τρισδιάστατη δομή της ;

Πριν ασχοληθούμε με το πως η πρωτοταγής δομή μιας πρωτεΐνης καθορίζει την τριτοταγή της δομή, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι η πρωτοταγής δομή όντως αρκεί για να καθορίσει την τριτοταγή δομή.

Τα πειράματα του Anfinsen

The Observation:

Native
(100% active)

1. Reduce
2. 8 M urea

Denatured
(inactive)

1. Remove urea
2. Oxidize

Native
(>90% active)

The Control:

Native

1. Reduce
2. 8 M urea

Denatured

1. Oxidize
2. Remove urea

"Scrambled"
(1-2% active)

Τα πειράματα του Anfinsen

Αυτά τα πειράματα έδειξαν ότι (i) η τρισδιάστατη δομή των πρωτεϊνών καθορίζεται από την πρωτοταγή δομή τους, και, (ii) ότι η διαδικασία αναδίπλωσης είναι αυθόρμητη, δηλ. ότι η θερμοδυναμικά σταθερότερη κατάσταση είναι αυτή της αναδιπλωμένης πρωτεΐνης. Το (ii) επίσης υπονοεί ότι η φυσική δομή της πρωτεΐνης αντιστοιχεί στο ολικό (ή σε πλησίον του ολικού) ελάχιστο της ελεύθερης ενέργειας του συστήματος. Άρα το πρόβλημα της αναδίπλωσης των πρωτεϊνών μπορεί να διατυπωθεί και ως εξής : με δεδομένη την πρωτοταγή δομή μιας πρωτεΐνης, ποιά τριτοταγή της δομή αντιστοιχεί στο ολικό ενεργειακό ελάχιστο;

Το παράδοξο του Levinthal

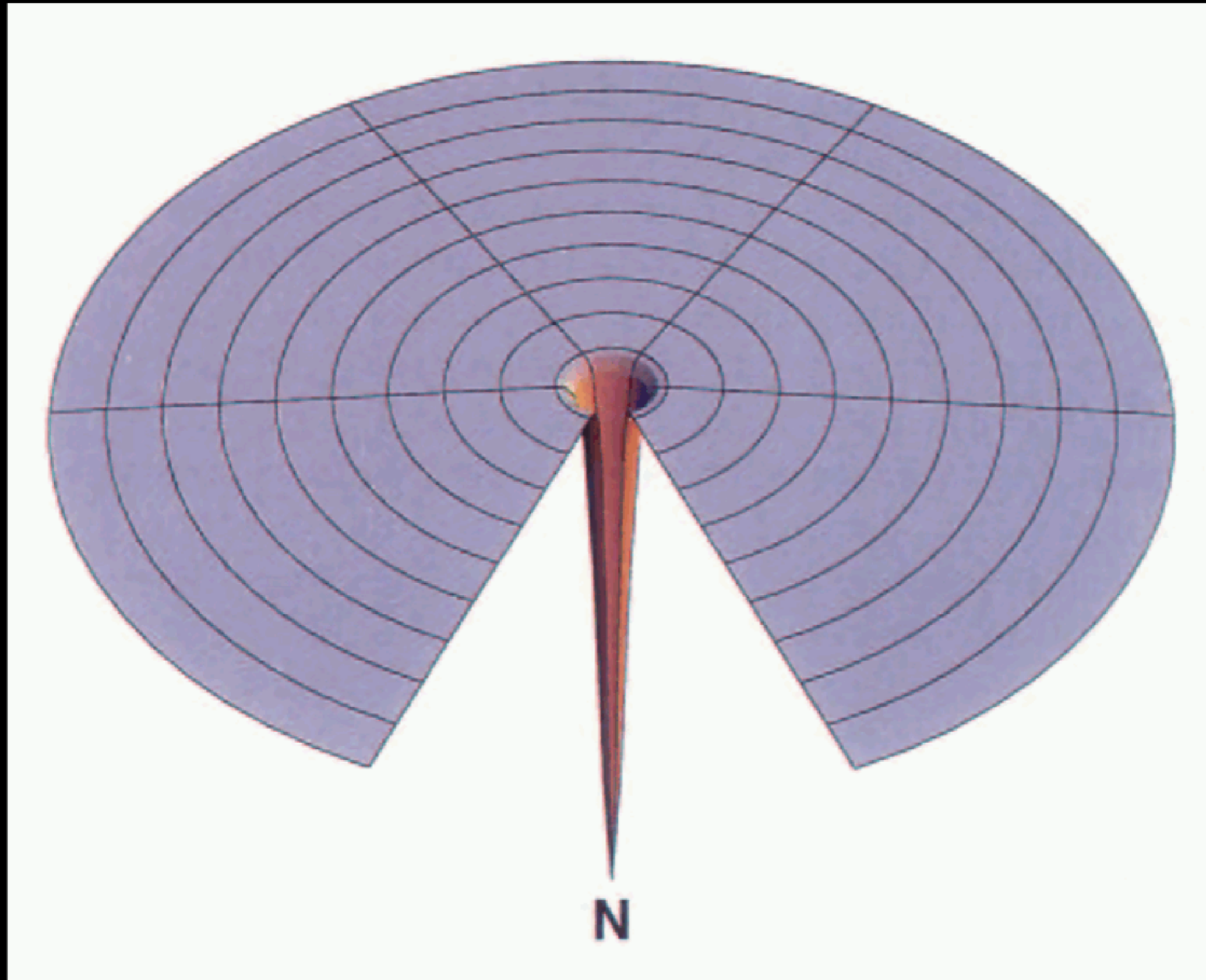
Υποθέστε ότι για κάθε κατάλοιπο υπάρχουν μόνο 10 ενεργειακά αποδεκτοί συνδυασμοί των φ,ψ γωνιών. Τότε, ο ολικός αριθμός πιθανών δομών για μια αλυσίδα 40 αμινοξέων είναι 10^{40} . Ακόμα και εάν μια πρωτεΐνη μπορούσε να περάσει από 10^{14} (100 τρις) δομές ανά δευτερόλεπτο, πάλι θα χρειαζόνταν ~67 εκατομμύρια φορές την ηλικία του σύμπαντος για να διπλωθεί. Ευτυχώς, τους παίρνει πολύ λιγότερο από αυτό : από χιλιοστά του δευτερολέπτου έως λεπτά.

Διάκριση θερμοδυναμικής-κινητικής της αναδίπλωσης

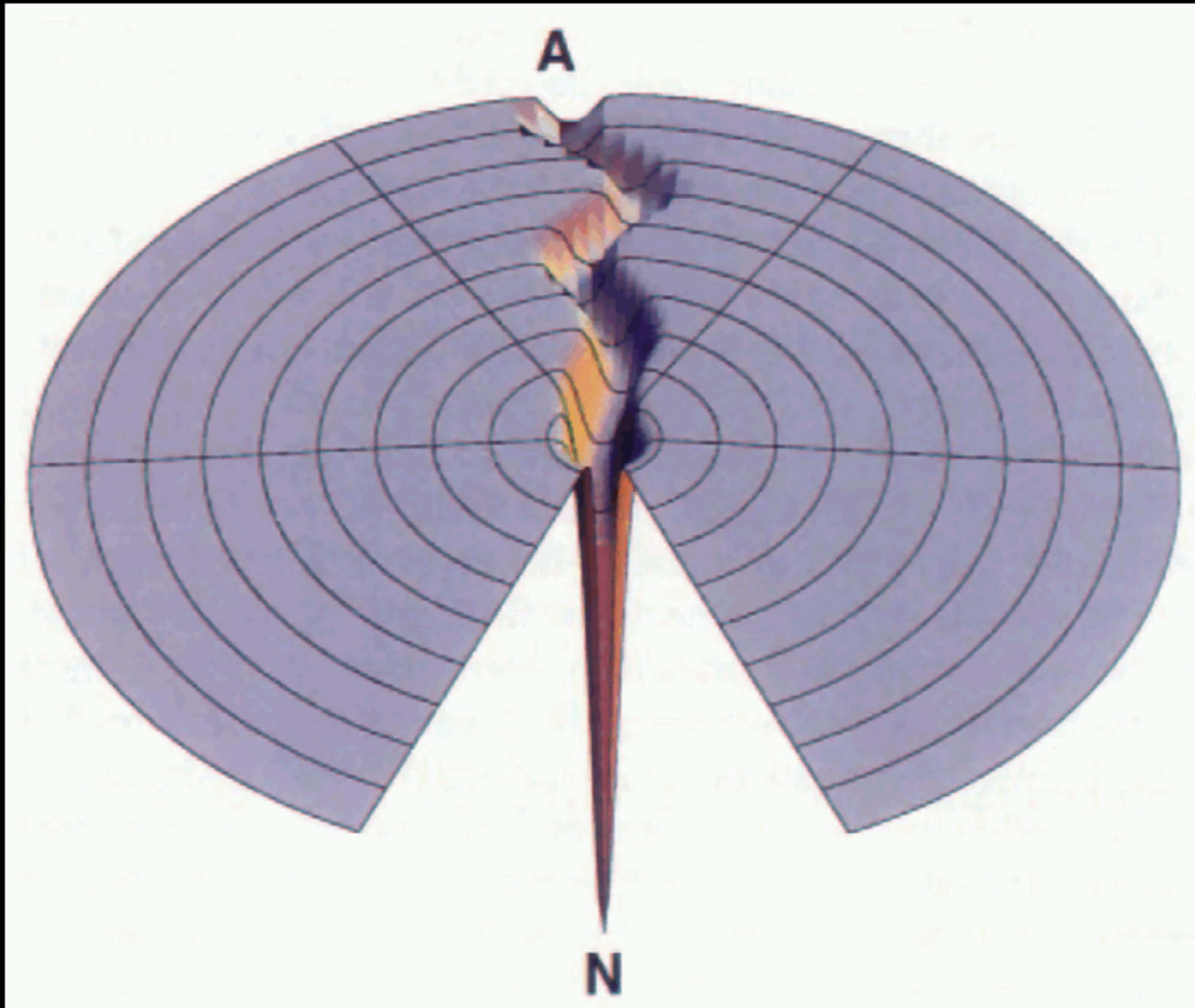
Το πρόβλημα της αναδίπλωσης των πρωτεϊνών

Μετά από 30 χρόνια εντατικής ερευνητικής προσπάθειας, το πρόβλημα της αναδίπλωσης των πρωτεϊνών παραμένει αμετακίνητο στην κορυφή των βασικών άλυτων προβλημάτων της Μοριακής Βιολογίας. Μία περίοδος αισιοδοξίας στις αρχές της δεκαετίας του '90 έχει αντικατασταθεί από τη σχεδόν πλήρη αποδοχή της απιθανότητας να λυθεί το πρόβλημα στο άμεσο μέλλον. Κυρίαρχο ρόλο στην αναγνώριση της πολυπλοκότητας του προβλήματος έπαιξε η ανάπτυξη της θεωρίας του τοπίου ενέργειας (energy landscape theory of protein folding) :

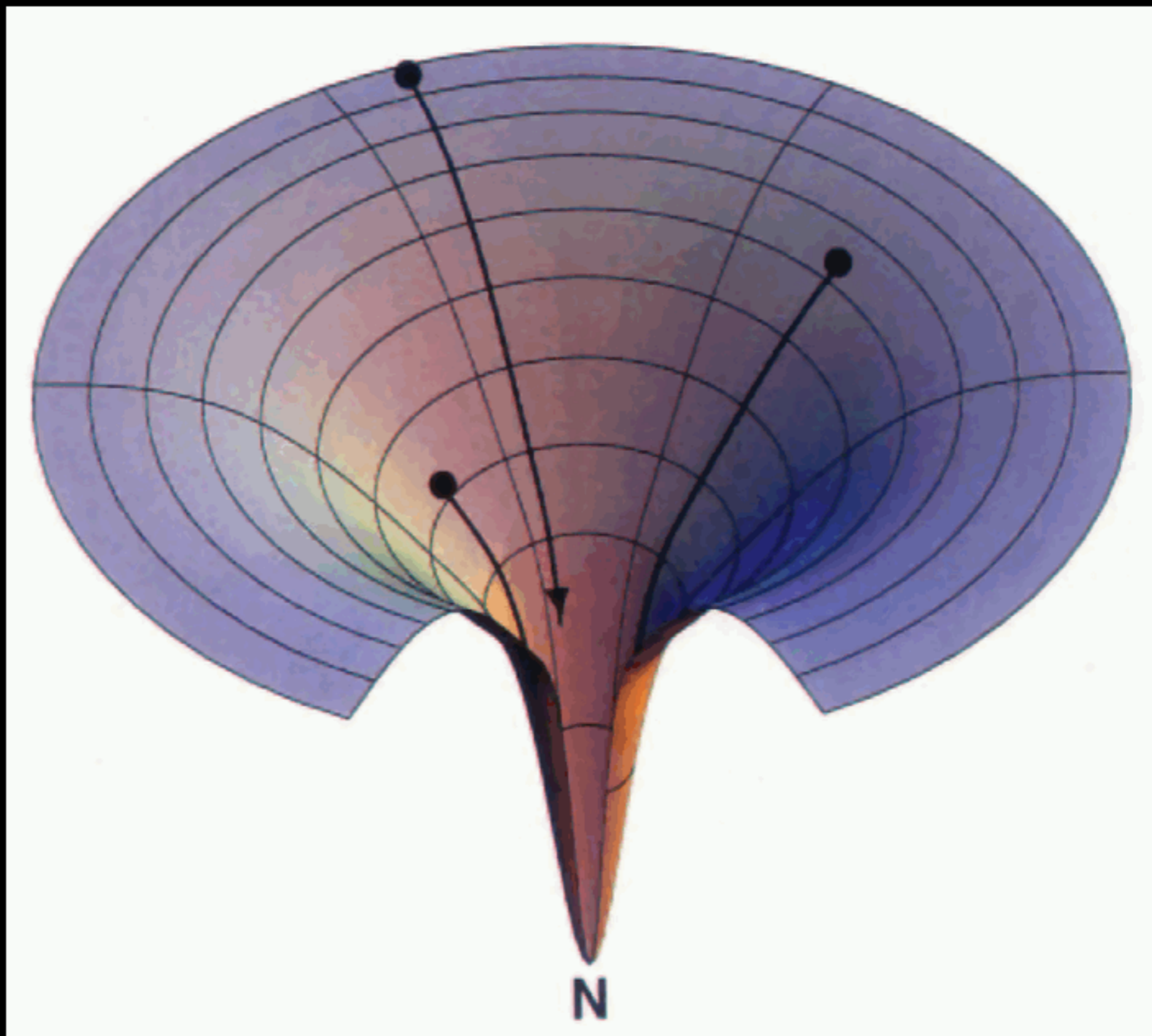
Energy landscape : Levinthal

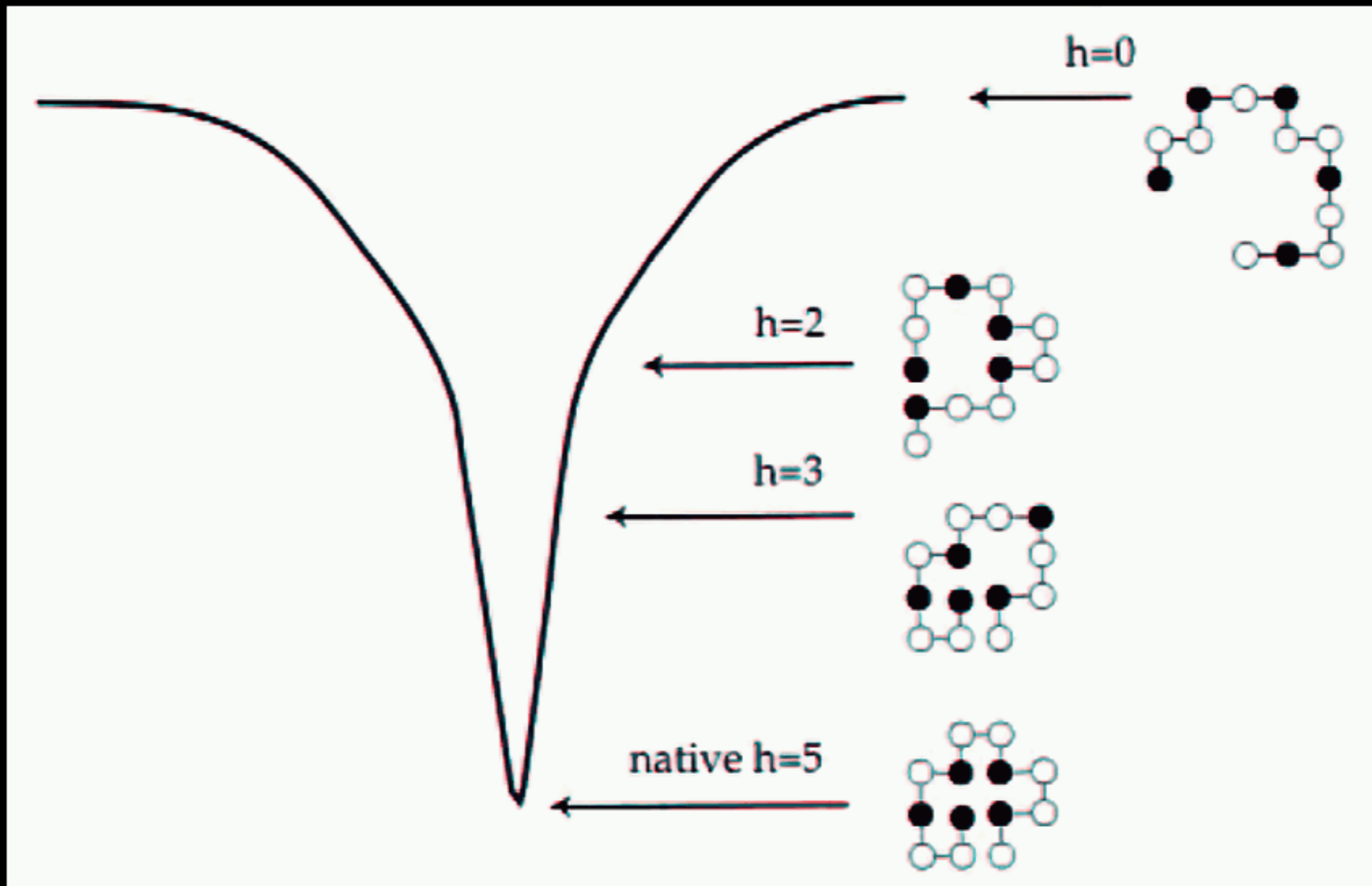
Energy landscape : pathways

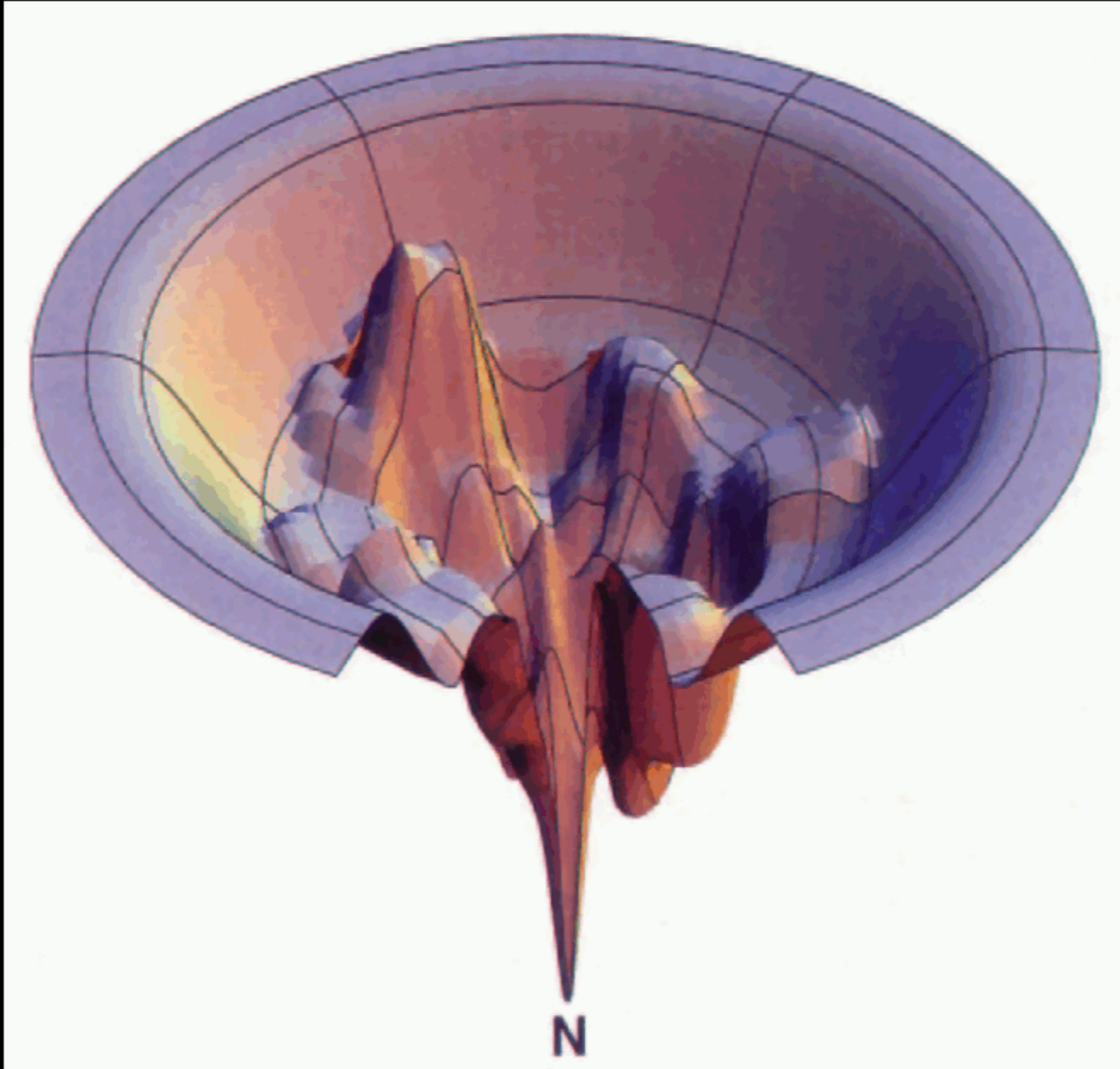
Energy landscape : the funnel

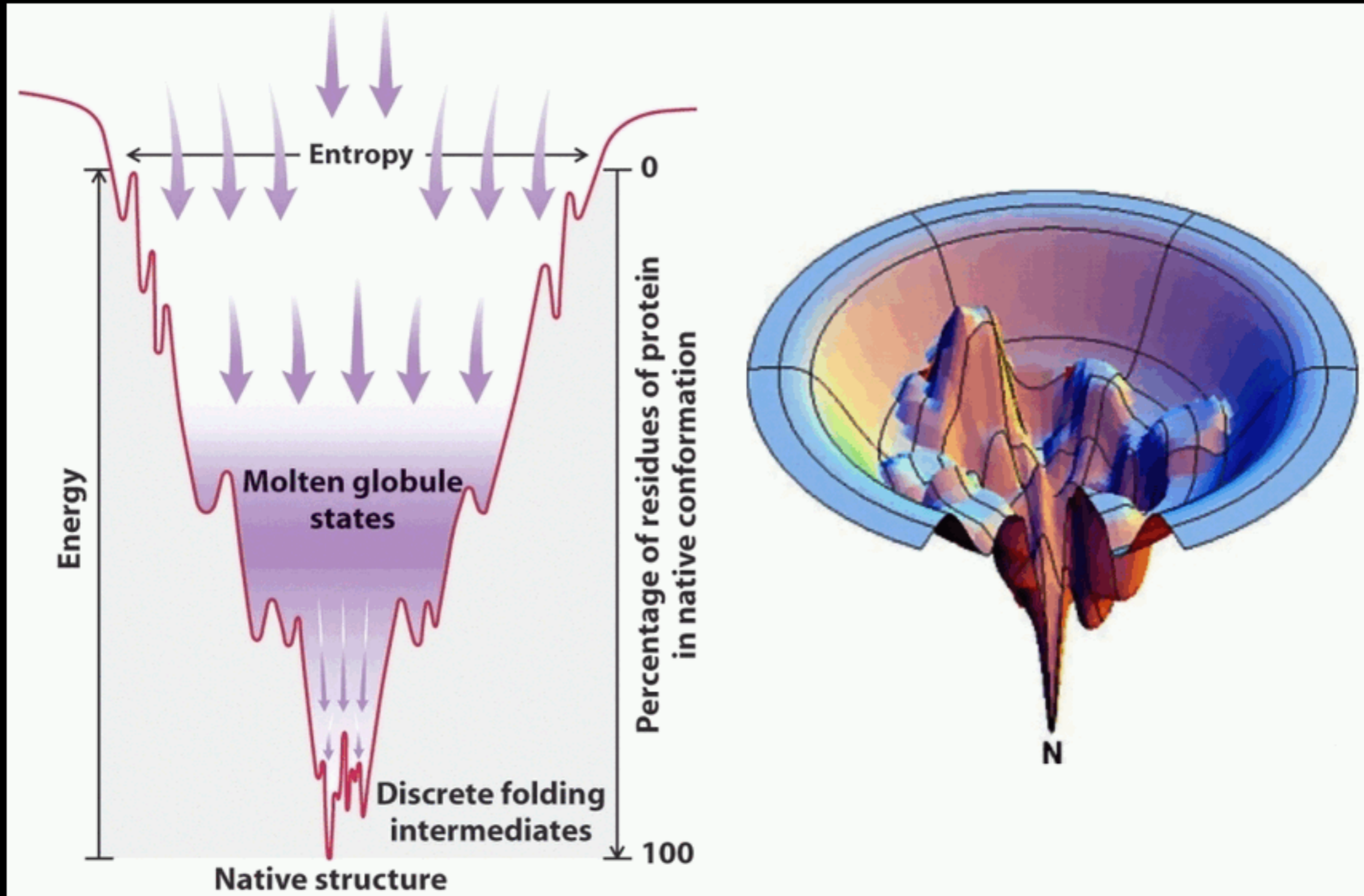
Energy landscape : The connection with evolution

The energy landscape

The energy landscape

The energy landscape

Αναδίπλωση πρωτεϊνών : The physics-based approach

Η βασική υπόθεση είναι : εάν μπορούμε με ακρίβεια να υπολογίσουμε την ενέργεια ενός συστήματος ατόμων ως συνάρτηση των θέσεων και ταχυτήτων τους, τότε θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε τη φυσική κατάσταση (native state) των πρωτεϊνών και πεπτιδίων μέσω μίας προσομοίωσης αυτού του συστήματος ατόμων ως συνάρτηση του χρόνου. Αυτή η προσέγγιση είναι γνωστή ως

Προσομοιώσεις αναδίπλωσης μοριακής δυναμικής

Μοριακή δυναμική

Προκειμένου να καταστεί εφικτή η προσομοίωση (σε ατομικό επίπεδο) ενός συστήματος, θα πρέπει να μπορεί να υπολογιστεί η ενέργεια του συστήματος ως συνάρτηση των ατομικών θέσεων.

Η ενέργεια ενός συστήματος ατόμων αποτελείται από δυο όρους : την κινητική και τη δυναμική ενέργεια.

Η κινητική ενέργεια υπολογίζεται εύκολα ως συνάρτηση των μαζών και των ταχυτήτων των ατόμων.

Η ουσία του προβλήματος βρίσκεται στον υπολογισμό της δυναμικής ενέργειας.

Ενέργεια πρωτεϊνών

Το ζητούμενο είναι να βρεθεί η δυναμική ενέργεια των πρωτεϊνών ως συνάρτηση της δομής τους (της διαμόρφωσης τους στον τρισδιάστατο χώρο). Θεωρητικά, ότι μπορούμε να μάθουμε για το σύστημα (συμπεριλαμβανομένης και της ενέργειας του) βρίσκεται στην επίλυση της εξίσωσης του Schrodinger. Δυστυχώς, οι κβαντομηχανικοί υπολογισμοί είναι τόσο χρονοβόροι που γίνονται πρακτικά ανέφικτοι για περισσότερα από μερικές δεκάδες ή εκατοντάδες άτομα. Για το λόγο αυτό έχουν αναπτυχθεί εμπειρικές μέθοδοι προσδιορισμού της δυναμικής ενέργειας των μακρομορίων, τα λεγόμενα δυναμικά πεδία (force fields).

Force fields

Τυπικά, αυτά τα δυναμικά πεδία περιγράφουν την ολική δυναμική ενέργεια του μορίου ως άθροισμα δύο όρων, ενός για τις δεσμικές (μέσω δεσμών) αλληλεπιδράσεις, και ενός για μη δεσμικές αλληλεπιδράσεις. Οι δεσμικές αλληλεπιδράσεις περιλαμβάνουν όρους για τα μήκη δεσμών, τις γωνίες δεσμών, για άτομα που πρέπει να μείνουν συνεπίπεδα (π.χ. αρωματικά), κλπ. Οι μη δεσμικές αλληλεπιδράσεις είναι το άθροισμα των ηλεκτροστατικών αλληλεπιδράσεων συν ένα Lennard-Jones δυναμικό που περιγράφει τις δυνάμεις διασποράς και την άπωση μεταξύ των ηλεκτρονιακών νεφών.

Force fields

$$\mathcal{H} = \mathcal{K} + \mathcal{V}$$

$$\mathcal{V} = \mathcal{V}_{\text{bonding}} + \mathcal{V}_{\text{non-bonding}}$$

$$\mathcal{V}_{\text{bonding}} = \mathcal{V}_{\text{lengths}} + \mathcal{V}_{\text{angles}} + \mathcal{V}_{\text{dihedral}} + \mathcal{V}_{\text{improper}}$$

$$\mathcal{V}_{\text{non-bonding}} = \mathcal{V}_{\text{electr}} + \mathcal{V}_{\text{L-J}}$$

Force fields

$$\mathcal{V}_{\text{lengths}} = \sum_{\text{bonds}} \frac{1}{2} k_b (b - b_0)^2$$

$$\mathcal{V}_{\text{angles}} = \sum_{\text{angles}} \frac{1}{2} k_\theta (\theta - \theta_0)^2$$

$$\mathcal{V}_{\text{dihedral}} = \sum_{\text{dihedrals}} \frac{1}{2} V_n (1 + \cos(n\phi - \delta))$$

Force fields

$$\mathcal{V}_{\text{electr}} = \sum_{\text{allpairs}} \frac{q_i q_j}{\epsilon r_{ij}}$$

$$\mathcal{V}_{\text{L-J}} = \sum_{\text{allpairs}} \frac{A_{ij}}{r_{ij}^{12}} - \frac{B_{ij}}{r_{ij}^6}$$

Μοριακή δυναμική

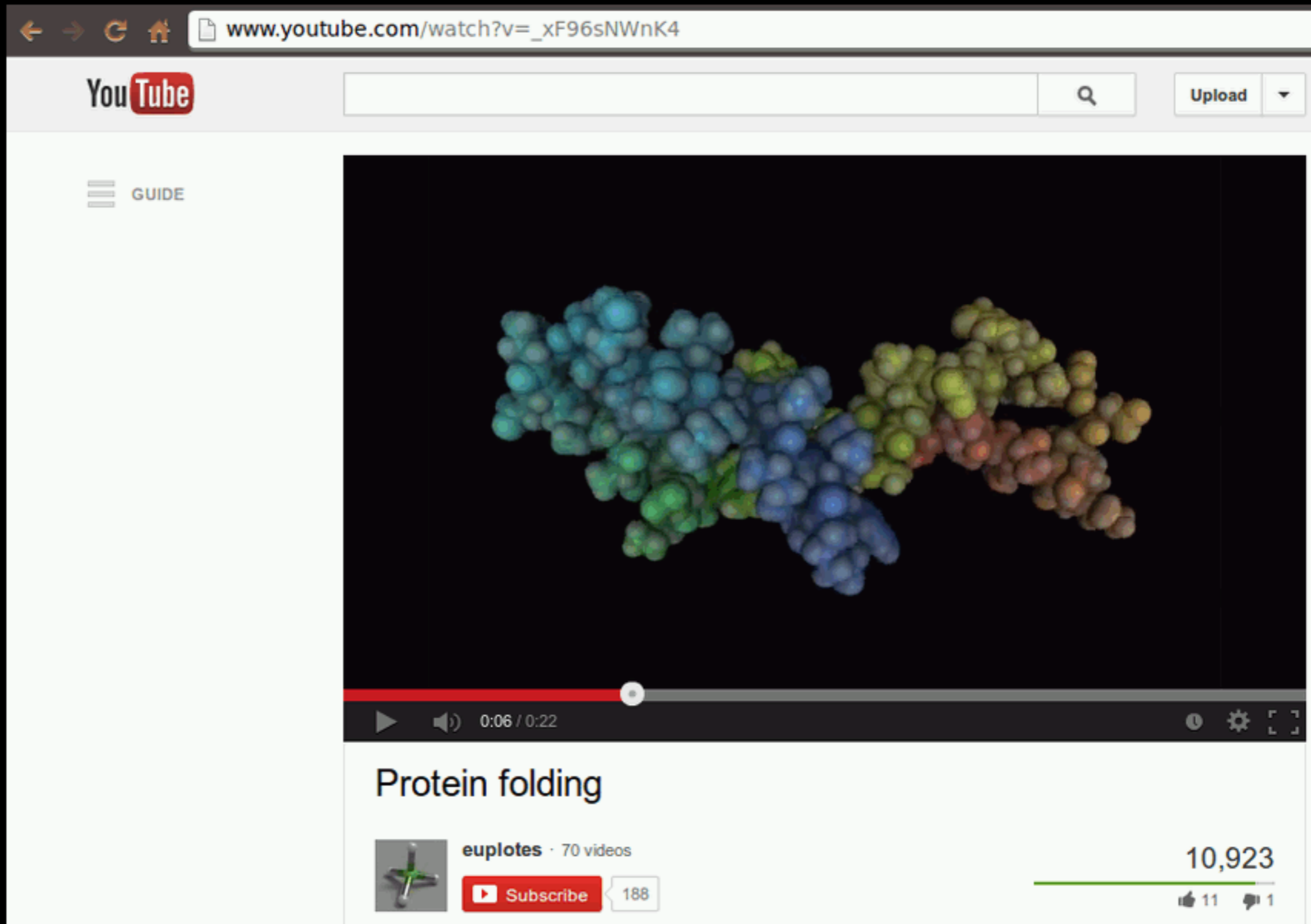
$$\mathcal{H} = \mathcal{K} + \mathcal{V}$$

$$\mathcal{K} = \frac{1}{2} \sum_{\text{all atoms}} m_i \mathbf{u}_i^2$$

$$\mathbf{F}_i = m_i \mathbf{a}_i = m_i \frac{d^2 \mathbf{r}_i}{dt^2} = - \frac{\partial \mathcal{V}}{\partial \mathbf{r}_i}$$

Μοριακή δυναμική

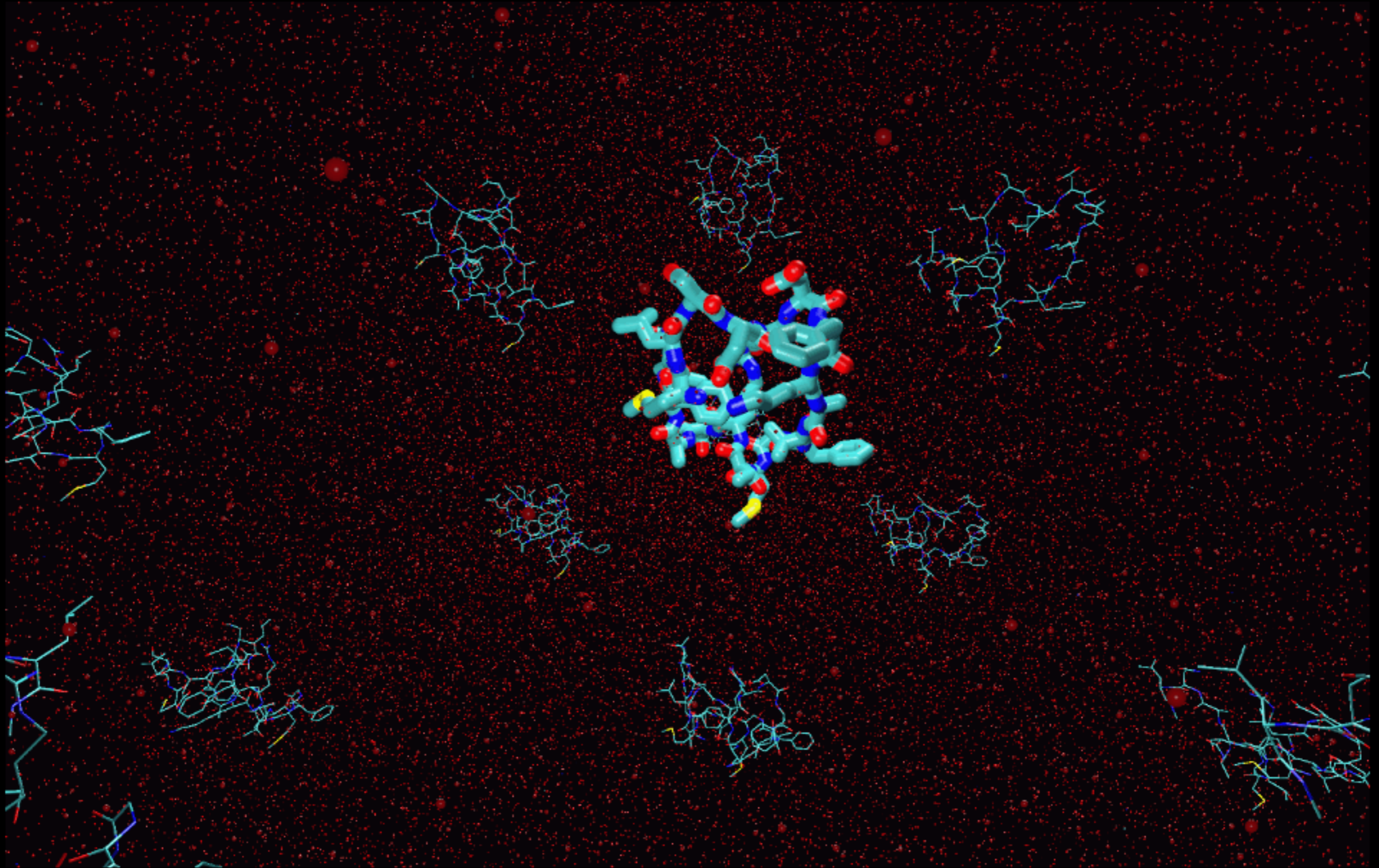
Molecular motion illustrated : a short video.

The image shows a screenshot of a YouTube video player. The browser address bar at the top displays the URL www.youtube.com/watch?v=_xF96sNWnK4. The YouTube logo is visible in the top left corner of the player interface. A search bar and an 'Upload' button are located in the top right. On the left side, there is a 'GUIDE' menu icon. The main video area shows a 3D molecular model of a protein, represented as a collection of colored spheres (blue, green, yellow, orange, red) that are in the process of folding. Below the video player, the title 'Protein folding' is displayed. The channel name 'euplotes' is shown with a profile picture and the text '70 videos'. A red 'Subscribe' button is present, along with a notification icon showing '188'. The video has 10,923 views, 11 likes, and 1 dislike. The video progress bar at the bottom indicates the video is at 0:06 out of 0:22.

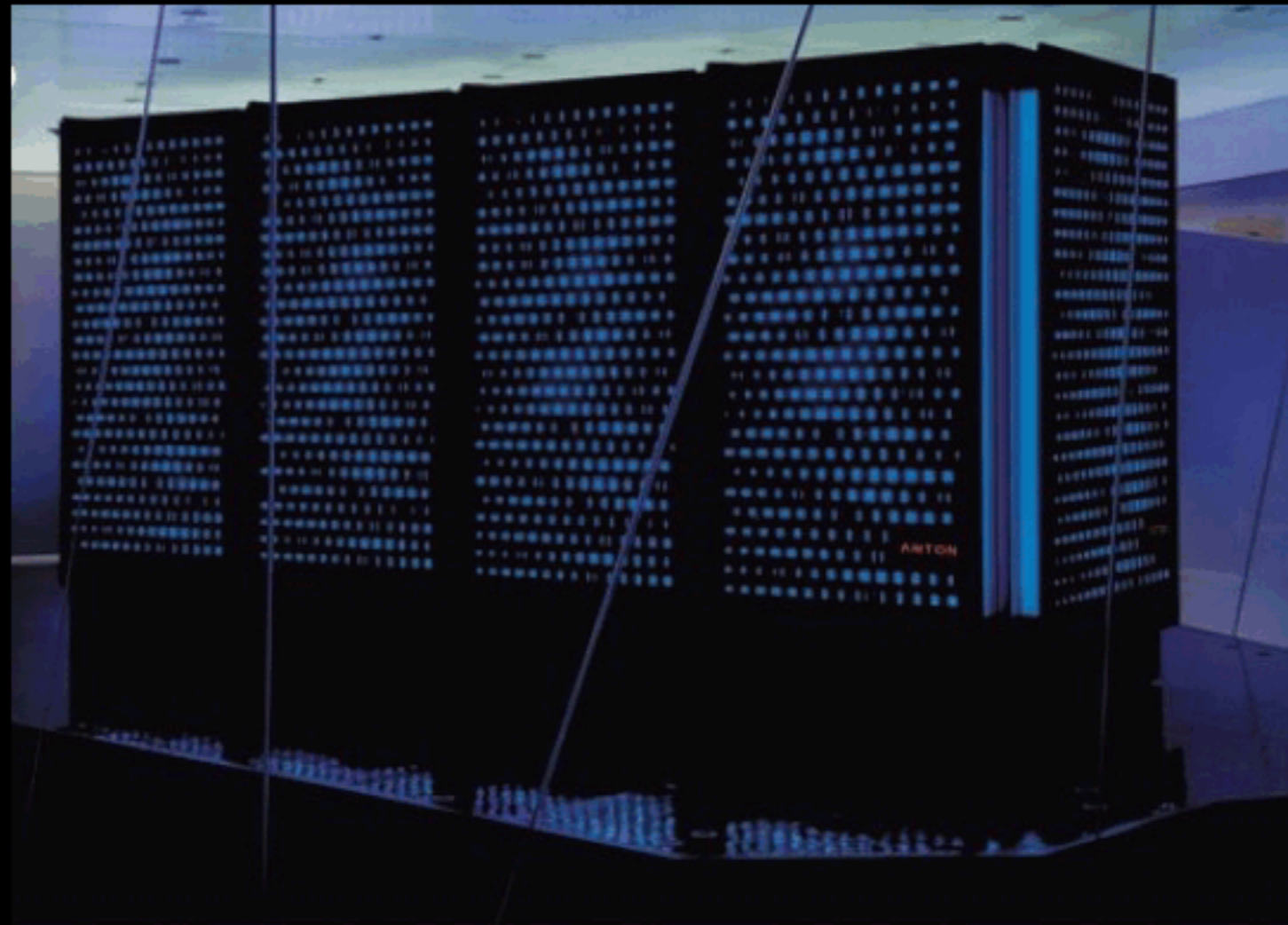
Μοριακή δυναμική

The problem : Too many atoms, too little time

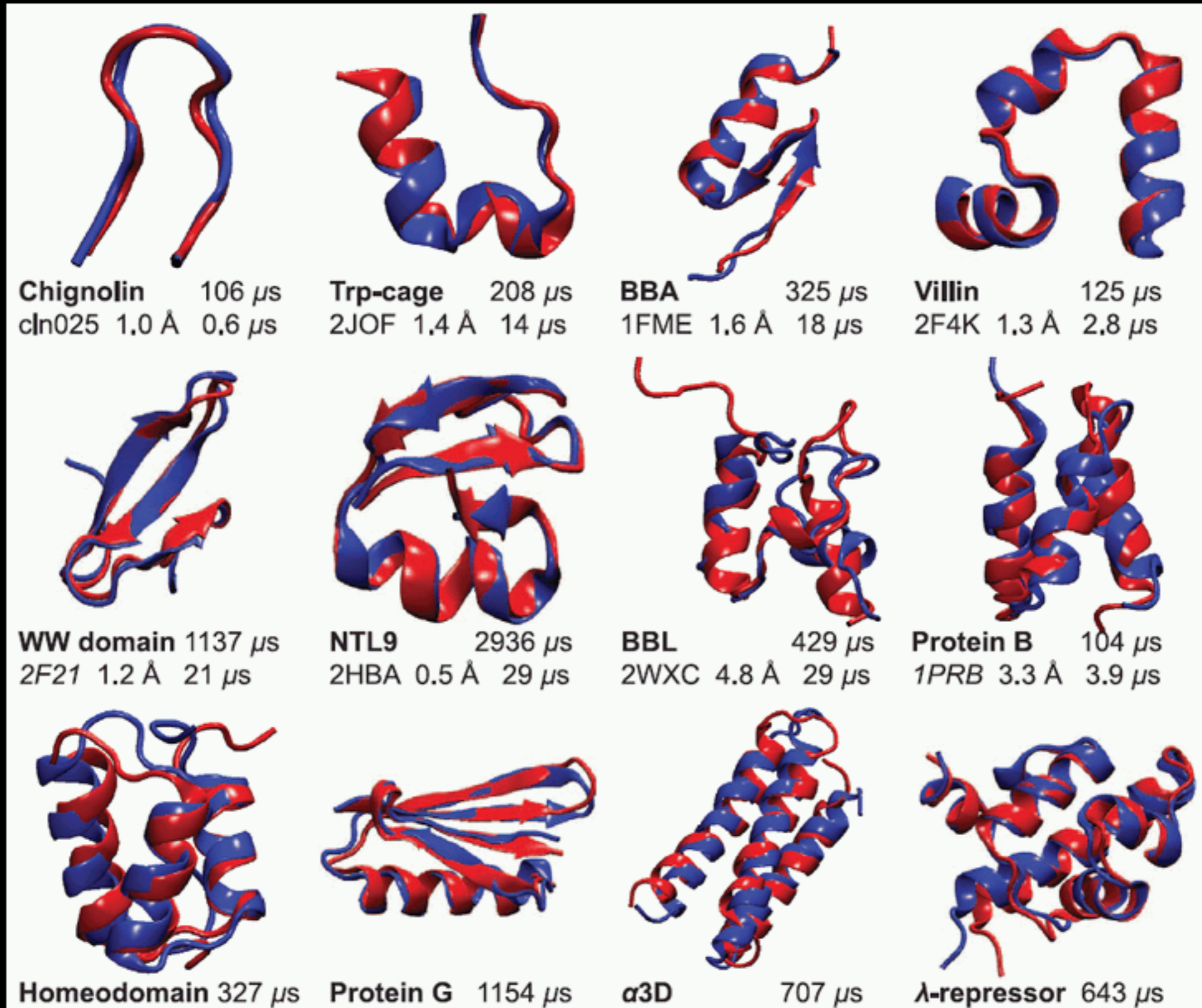
Physics wins ?

The Anton computing machine ...

Physics wins ?

... and its computationally folded proteins.

Physics wins ?

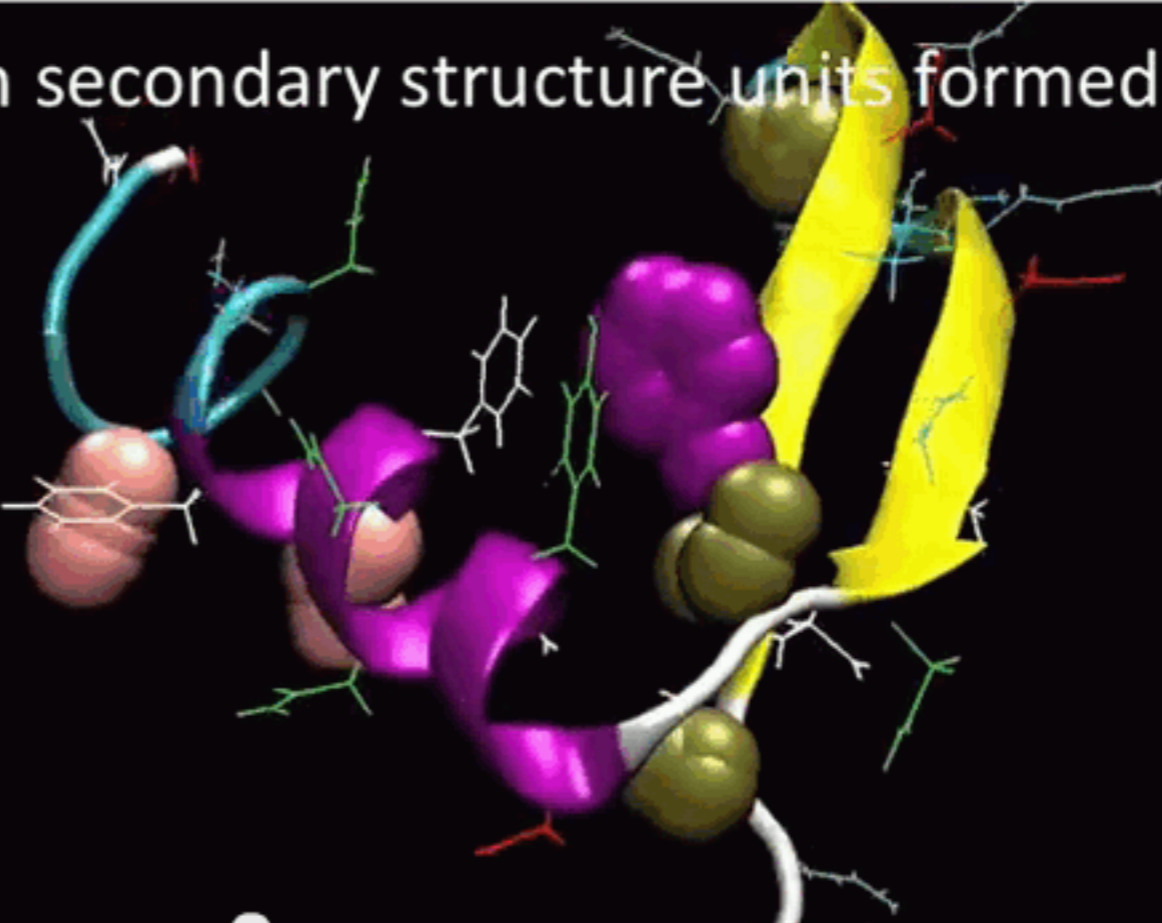
Protein folding in silico : a short video

www.youtube.com/watch?v=gFcp2Xpd29I

YouTube

GUIDE

Clean secondary structure units formed

0:47 / 2:47

Simulation of millisecond protein folding: NTL9 (from Folding@home)

Pande Lab Science · 40 videos

Subscribe 445

57,577

139 2

Πρόβλεψη τριτοταγούς δομής

Διακρίνονται τρεις βασικές κατηγορίες αλγορίθμων

- Τεχνητά νευρωνικά (alphafold),
- Homology modeling, και,
- Ab initio structure prediction

Από αυτές, η τρίτη είναι αυτούσιο το υπολογιστικό τμήμα του προβλήματος της αναδίπλωσης των πρωτεϊνών, η δεύτερη χρησιμοποιεί τις δομές ομόλογων πρωτεϊνών (από την PDB) για να δημιουργήσει ένα ατομικό μοντέλο για μια νέα αλληλουχία, ενώ η πρώτη χρησιμοποιεί deep neural networks και είναι η ισχυρότερη από τις υπάρχουσες μεθόδους.

Homology modeling

Το πρόβλημα είναι : με δεδομένη μια στοίχιση ανάμεσα σε μια αλληλουχία άγνωστης δομής με μία ή περισσότερες αλληλουχίες γνωστής δομής, ποιά είναι η 'καλύτερη' (πλέον πιθανή) δομή για την νέα αλληλουχία ; (με βάση τη στοίχιση και τις γνωστές δομές).

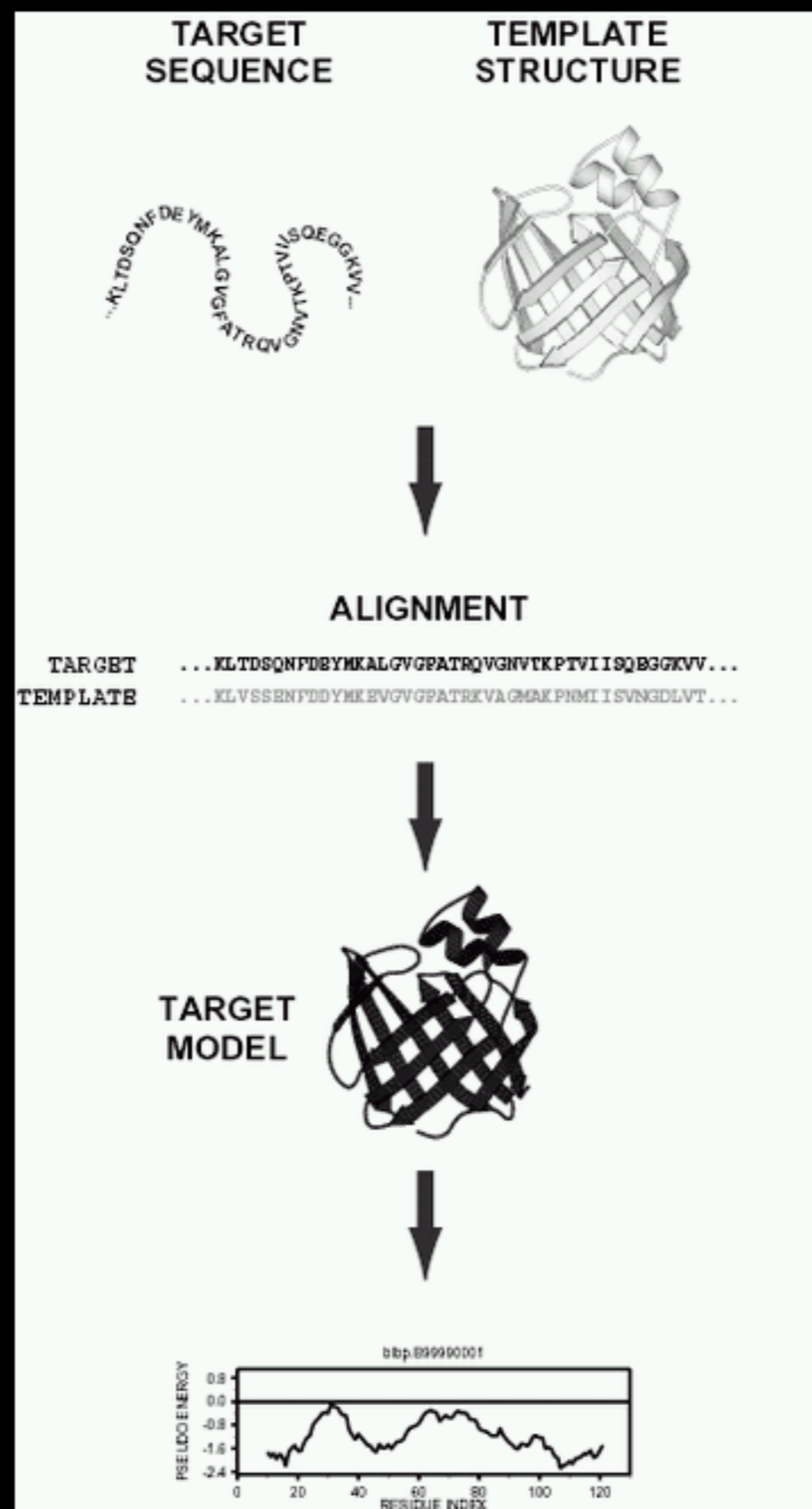
Η βασική υπόθεση για την επίλυση του προβλήματος είναι ότι το μοτίβο αναδίπλωσης της νέας αλληλουχίας είναι το ίδιο με αυτό των αλληλουχιών γνωστής δομής. Τυχόν μεταβολές στις αποστάσεις μεταξύ των στοιχείων δευτεροταγούς δομής (indels) διορθώνονται με την εισαγωγή (στις δομές) βρόχων με κατάλληλο αριθμό καταλοίπων.

Homology modeling

Διαδικασία

1. Εύρεση ομόλογων αλληλουχιών με γνωστή δομή.
2. Στοίχιση των αλληλουχιών.
3. Δημιουργία ενός μοντέλου του πρωτεϊνικού σκελετού της νέας αλληλουχίας χρησιμοποιώντας ως μήτρα τις γνωστές δομές.
4. Στις περιοχές που υπάρχουν εισαγωγές/διαγραφές, εισαγωγή βρόχων κατάλληλου μήκους.
5. Προσθήκη πλευρικών ομάδων.
6. Βελτιστοποίηση των θέσεων των πλευρικών ομάδων.
7. Βελτιστοποίηση ολόκληρης της δομής (energy minimisation, molecular dynamics, ...).

Homology modeling

Homology modeling

Κατασκευή μοντέλου

Οι πλέον συνηθισμένες μέθοδοι είναι :

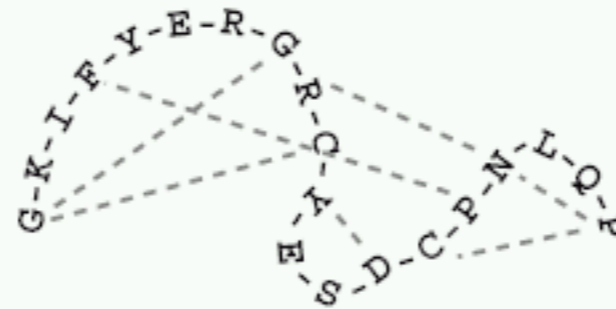
- Συνάθροιση στερεών σωμάτων (rigid-body assembly).
- Segment matching.
- Μέσω εκπλήρωσης χωροταξικών περιορισμών (αντίστοιχο με τον προσδιορισμό δομών με NMR). Οι περιορισμοί αναφέρονται π.χ. σε αποστάσεις μεταξύ καταλοίπων, σε τιμές δίεδρων γωνιών, σε γωνίες και αποστάσεις δεσμών, κοκ. Στόχος είναι να βρεθεί η δομή εκείνη (ή μια οικογένεια συγγενών δομών) που συμφωνεί καλύτερα με το σύνολο των περιορισμών.

Homology modeling

TARGET-TEMPLATE
ALIGNMENT

STRUCTURE GKIFYERGFQGHCHYESDC-NLQP
SEQUENCE GKIFYERG---RCYESDCPNLQP

EXTRACT SPATIAL
RESTRAINTS

SATISFY SPATIAL
RESTRAINTS

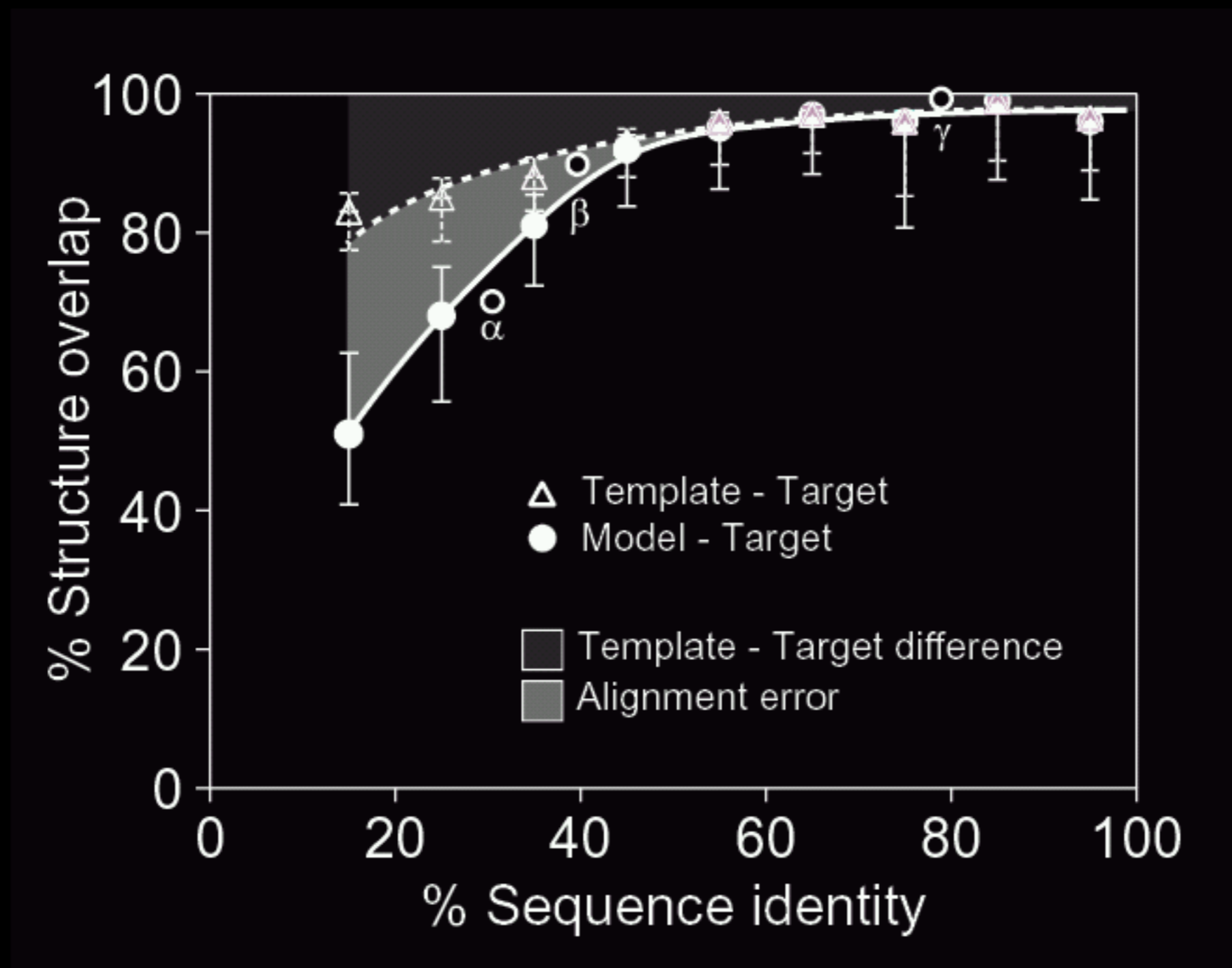
Homology modeling

Loop modelling

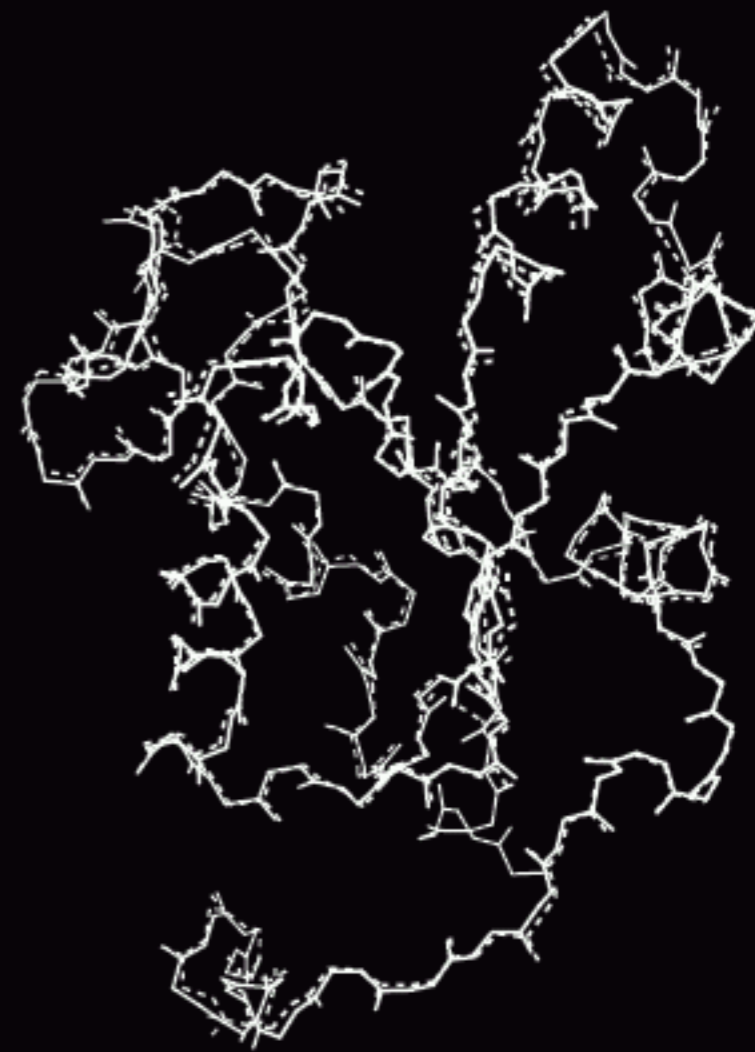
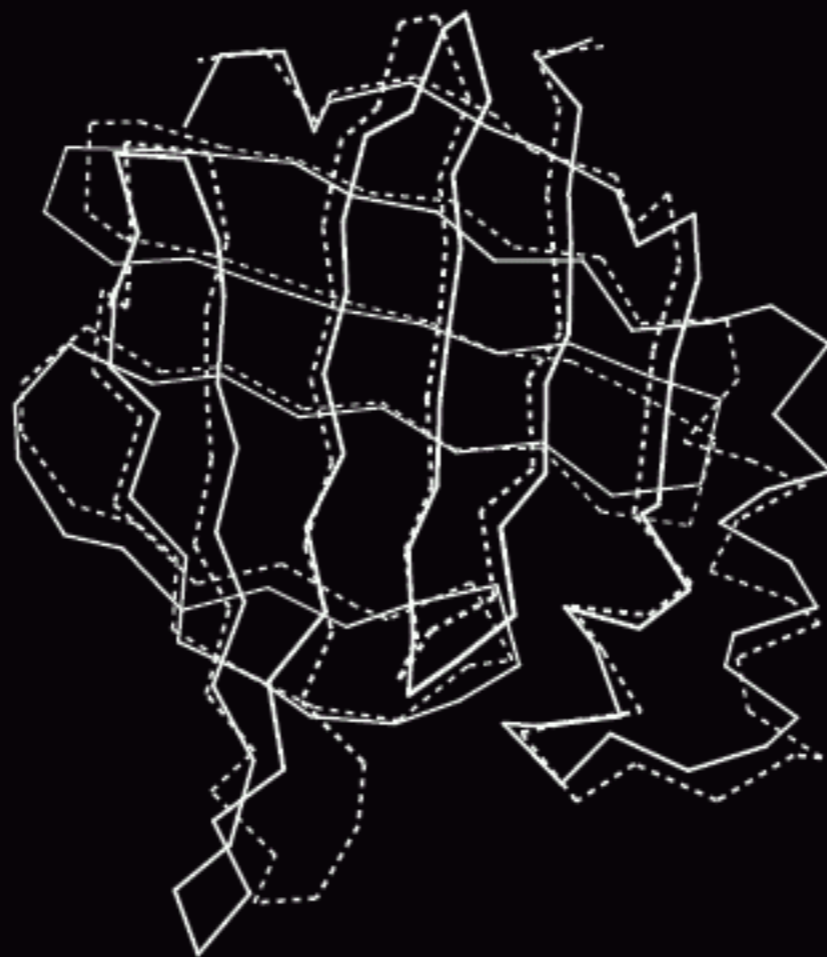
Υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις. Η πρώτη βασίζεται σε μία έρευνα της PDB για την εύρεση ενός πρωτεϊνικού τμήματος κατάλληλου μήκους (σε κατάλοιπα) και του οποίου η σχετικές θέσεις των άκρων να ταιριάζουν με το υπο κατασκευή μοντέλο. Η δεύτερη προσέγγιση χρησιμοποιεί ένα δυναμικό πεδίο για να προσδιορίσει (*ab initio*) πιθανές δομές βρόχων συμβατών με το υπάρχον μοντέλο και το περιβάλλον του υπο κατασκευή βρόχου. Η μέθοδος μπορεί να δώσει χρήσιμα αποτελέσματα ($C\alpha$ rmsd $< 2.0\text{\AA}$) ακόμα και για σχετικά μακρύς βρόχους (της τάξεως των 8 καταλοίπων).

Homology modeling

Ομοιότητα vs. ακρίβεια πρόβλεψης

Homology modeling

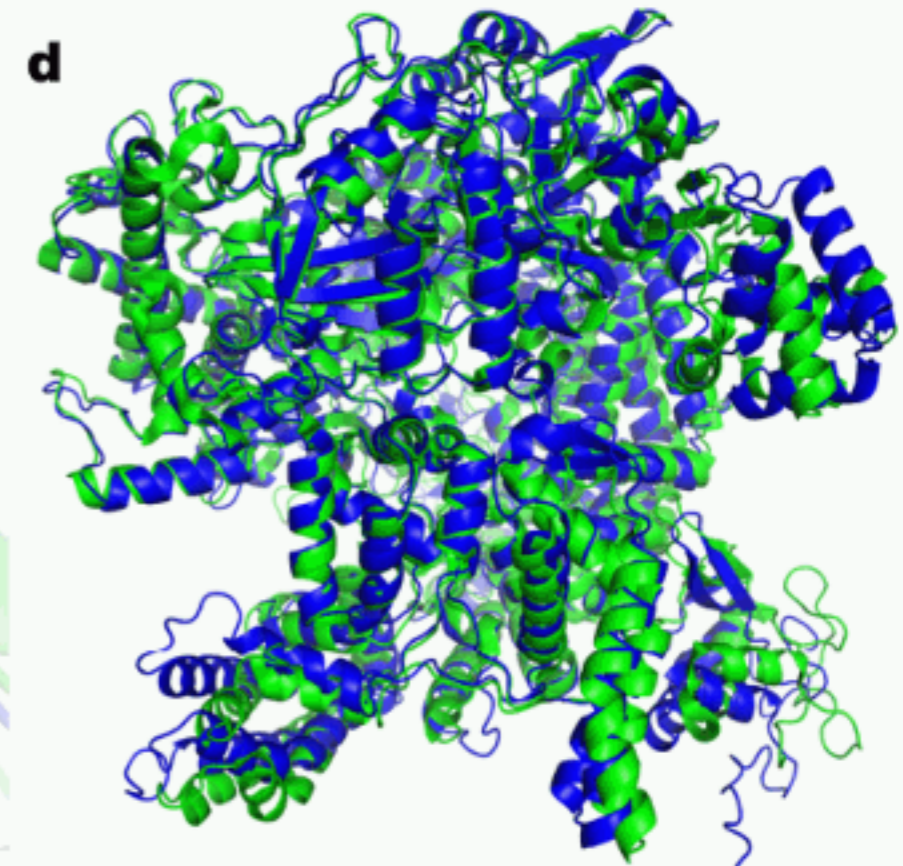
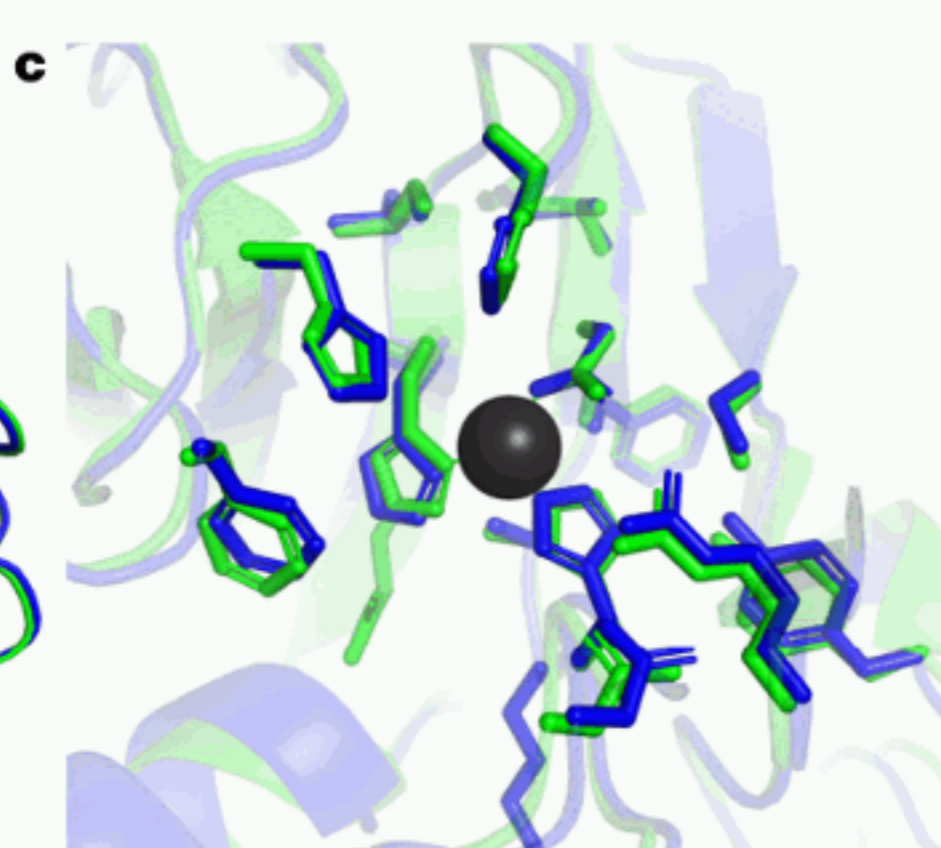
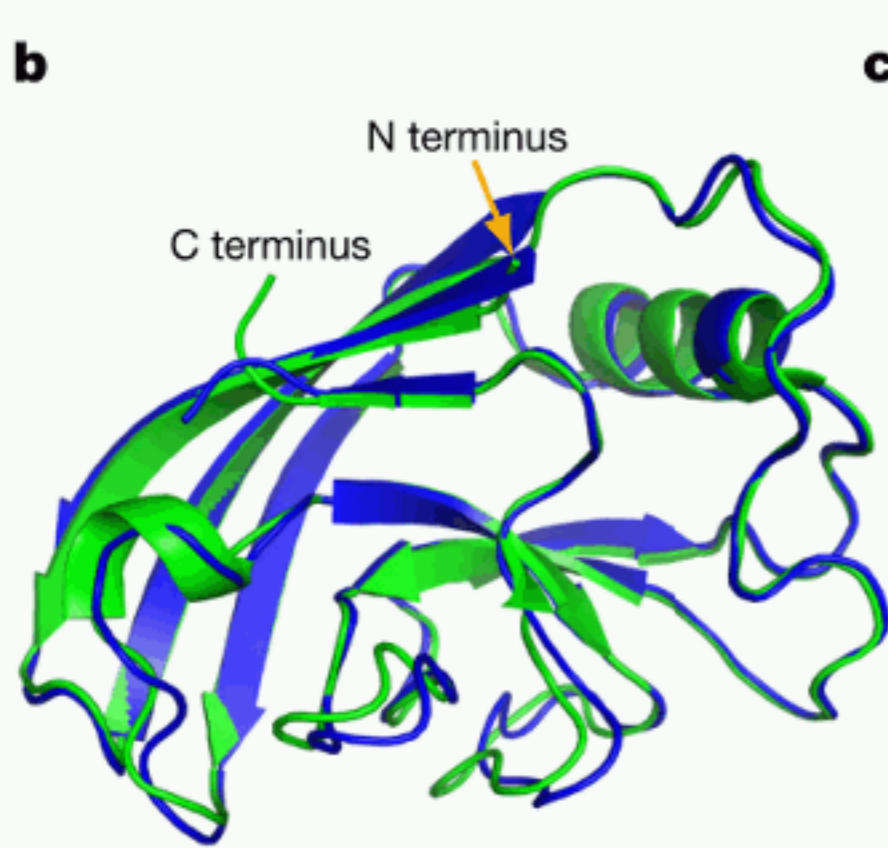
AlphaFold

Method of the Year 2021: Protein structure prediction

Protein structure prediction is our Method of the Year 2021, for the remarkable levels of accuracy achieved by deep learning-based methods in predicting the 3D structures of proteins and protein complexes, essentially solving this long-standing challenge.

AlphaFold

AlphaFold

